

Kvalificerad fortbildning i predikan

Konsten att predika och ta den kreativa processen på allvar

När kursen Kvalificerad fortbildning i predikan startade i Sverige med den första kursomgången 1994-1996, var det något nytt. Den inspirerades av ACTS Doctor of Ministry in Preaching Program vid Lutheran School of Theology in Chicago. Fd kyrkoherden och TD Ingemar Söderström tog med konceptet till Sverige, och tillsammans med TD Bo Larsson och TD Anne-Louise Eriksson bildade de en svensk version av Chicago-programmet. En vidareutbildning började, som inbjöd präster i Svenska kyrkan, som hade arbetat ett tag "på fältet" och som ville utveckla sina färdigheter som förkunnare.

Den tionde kursen pågår just nu, 2021-2023, på Stiftelsen Fjellstedtska skolan i Uppsala och vi hoppas, planerar och ber för en fortsättning eftersom vi tror på konceptet.

I denna artikel ger vi en bild av vad vi gör och hur vi tänker. Sedan den första kursen har mycket hänt, men den grundläggande strukturen är densamma. Vi kommer därför att beskriva den pedagogiska strukturen av kursen, där teori och praktik är sammanflätad. Men först något om varför det började.

Varför det började

Programmet startade ur ett behov av att arbeta med predikan i Svenska kyrkan. I ett evangeliskt lutherskt sammanhang är predikan mycket viktig, men predikningar hade då varit på en kris under några decennier. Söderström, Larsson och Eriksson såg likheter i förhållandet för predikan i Sverige med den homiletiska situationen i USA. Bland annat fanns en reaktion mot ett visst auktoritativt sätt att predika, där predikanten gjort allmänna uttalanden om Gud, mänskligt liv, Jesus, Palestina, och så vidare. Bibeltexter användes som om de hade ett entydigt budskap som kan packas upp genom att göra en ordentlig exegetisk utläggning för församlingen i predikan. Postmodern teori med fokus på hermeneutik och bland annat feministisk teori och en ny syn på hur kommunikationen fungerar, erbjuder nya öppningar för homiletiken. Den så kallade "nya homiletiken" med namn som bland andra Fred B Craddock, Don Wardlaw, David Buttrick, Mary Atkinson Rose, Christine M Smith, blev inspirerande i svenska sammanhang då. Och så startade den Kvalificerade fortbildningen i predikan i Sverige.

Lita på processen

Kursen gavs en grundstruktur som håller än i dag, där teori och praktik hålls samman i en slingrande, hermeneutisk process. Varje kurs i Kvalificerad fortbildning i predikan pågår under två och ett halvt år. Längden är avgörande. Predikan ses som en händelse, en konst och ett komplicerat nät av kommunikation. Det tar tid att utforska dess olika aspekter, att smälta vad som hörs och erfara och tillämpa de verktyg som erbjuds. Deltagarna träffas därför i tio dagar under tre somrar och fem dagar under de två höstarna däremellan, och mellan kurstillfällena har deltagarna uppgifter att göra hemma i sina församlingar. Detta ger alla tid att reflektera, prova och processa saker. Det gör tillväxt och förändring möjligt. Längden skapar utrymme för personlig utveckling för varje deltagare, som en del av en gemensam grupprocess. Mycket händer "i mellanrummet".

Kursen antar högst 18 deltagare. Inbjudna är präster i Svenska kyrkan, svensktalande präster i andra nordiska kyrkor och pastorer i Sverige, vars främsta uppgift är att i ord och sakrament räcka människor evangelium. Förutom två präster från den lutherska kyrkan på Island kommer kursdeltagarna från olika sociala sammanhang och olika trostraditioner i Svenska

Kvalificerad fortbildning i predikan

kyrkan. Alla med olika gåvor och olika personliga utmaningar och sårbarheter att brottas med under predikoprocessen. Programmet handlar inte om att försöka forma alla efter ett visst ideal eller att få alla att gå i en enda teologisk riktning. Istället är tanken att undersöka varje enskild, unik, "predikoröst", i förhållande till vad som hörs och utifrån erfarenhet av det sammanhang och samhälle predikanten lever i. Vi tror att Gud verkar i denna process av att dela sårbarhet, utveckling och utmaningar. Deltagarna har alla en egen väg att följa, och samordning mellan delarna och helheten, teorier och olika metoder, blir en utmaning under processen. Det är för en hel del som att lära sig cykla igen. De trodde att de visste hur man gör. Nu måste de lära sig igen.

Vad, hur och var

Programmet har tre huvudsakliga inriktningar: "vad", "hur" och "var" för att predika. Det första året fokuserar vi på "predikan som tolkning och teologi", det andra året på "predikan som gestaltning", och det tredje året på "predikan som en social handling". Dessa tre huvudfrågor flätas samman också över tiden. Naturligtvis diskuteras också förkunnelsens "varför". Föreläsningar hålls av såväl internationella gäster som av svenska. De internationella rösterna är mycket viktiga, eftersom Sverige är ett litet land, kulturellt och homiletiskt, och våra perspektiv är begränsade. Alla deltagare möts vid föreläsningar, workshops, predikningar, litteraturdiskussioner, kvällsprogram med särskilda kulturella gäster, morgon- och aftonböner, nattvardsgudstjänster, pauser och vissa måltider. Samspelet mellan att lyssna, tänka, diskutera, predika, läsa, be, äta och dricka kaffe skapar en kreativ plats för att dela och lära.

Handledningsgrupper

Kursdeltagarna delas upp i handledningsgrupper med sex deltagare i varje grupp, och deltagarna följer samma handledningsgrupp under hela kursen. Under kurstillfällena varvas arbetet i storgrupp, enskilt, tillfälliga smågrupper och i handledningsgrupperna. I handledningsgrupperna predikar deltagarna, de hör varandra predika, de reflekterar över litteratur, de diskuterar församlingsprojekt. I gruppen stöder de, utmanar och uppmuntrar varandra under deras gemensamma resa och individuella utveckling, och gruppen leds av en erfaren handledare. Under pågående kurs blir dessa grupper ett tryggt rum. Under lärandeprocessen utlämnar du dig själv på olika sätt, och för många av oss är det svårt att ta emot och ge ärlig återkoppling på predikningar. I dessa grupper blir med tiden möjligt att ge ärlig, kärleksfull och konstruktiv kritik om vad som hörs och känns under predikningar. Det blir också möjligt att ta emot denna kritik utan att försvara sig. Dessa tillfällen blir stunder av lärande. I handledningsgruppen blir deltagarna modigare. De börjar prova olika predikostilar, tolkningar, strukturer, rytmer och temon. De blir mer medvetna om vad som exkluderar och vad inkluderar lyssnaren i predikan. De blir mer medvetna om vad de säger, tror att de säger, vad det betyder som lyssnarna hör, vad de skulle vilja säga och vad de vill att lyssnarna ska höra. De utmanas teologiskt av Bibeln, litteratur och föredrag, men också av varandra och genom att höra sig själva, och blir mer teologiskt medvetna. "Jag har aldrig tänkt på mig själv som en teolog", sade någon. "Men det gör jag nu." Deltagarnas predikningar blir alltmer integrerade i kropparna och de blir också mer medvetna om hur de med sina kroppar kommunicerar med eller mot sina ord. Den andra sommaren har kursen ett särskilt fokus på detta med hjälp av olika föreläsare, skådespelare och andra. Detta arbete är oftast mycket befriande. Poängen är inte att bli skådespelare, utan för att få hjälp att bli medveten om sin egen kropp som del i sin predikoröst. De ska också predika utan manuskript i sin hand under minst tre gånger under det andra och tredje året, som ett sätt att utforska kroppslighet i predikans skeende. De skriver alltid ett manuskript, eftersom vi tror på den kreativa processen

Kvalificerad fortbildning i predikan

att skriva och läsa. Men sedan måste de lära sina predikningar "utantill", genom olika metoder. Gruppdeltagarna predikar "live", men predikan spelas också in, så att predikanten kan se sig själv. Vad vi minns, eller snarare vad vi glömmer i förkunnelsesituationen, säger ofta något om innehållet och strukturen i predikan, liksom om den kollektiva händelsen i att predika själv. Allt detta återkopplas i samtalet efter predikan. Frågan om utförande kopplas till liturgi och kyrkorummen, där tecken och symboler talar med och/eller mot de predikningar som hålls. Detta samtalas också om efter predikningarna.

Handledaren har en viktig uppgift att coacha sina deltagare i denna kollektiva process. De handleder också varje deltagare individuellt under kursen och diskuterar personliga mål och utveckling och församlings projekt. De ger också återkoppling på de predikningar som ingår i församlingsprojekten under vintrarna. Handledaren finns med hela tiden under kursen. På detta sätt kan det som händer i gruppen läsas av, och processen coachas mer personligt. Därför kan innehållet förändras mellan olika kurser, beroende på behoven hos deltagarna. En förändring de senaste åren, är ett ökat fokus på "lutherska" perspektiv på predikan, eftersom detta har varit eftersatt i vårt svenska sammanhang, där den evangelisk-lutherska kyrkan varit den dominerande, och det inte är självklart vad detta innebär i vår tid.

Vad hörs – församlingsprojekt

Varje deltagare genomför två församlingsprojekt, ett varje vinter. Som en del av dessa projekt predikar deltagarna åtminstone tre gånger i sin församling (en predikan per månad från januari till mars), och utforskar något de vill utveckla i egen förkunnelse, något som är ansluten till de personliga mål deltagaren har formulerat. Det kan handla om berättande eller retorik, struktur, framförande eller teologi. Under varje projekt har de en församlingsgrupp som lyssnar och ger återkoppling på predikningarna, mestadels i ett samtal efter gudstjänsten, men även på andra sätt, t.ex. genom frågeformulär. De filmar predikan varje gång och skicka filmen till handledare, som skriver respons. En av predikningarna som filmas skickas också till någon i handledningsgruppen, för att få återkoppling från den personen.

Att reflektera och att skriva är nycklarna i detta program, och deltagarna skriver reflektioner före och efter varje predikan, före och efter svaren, före och efter varje predikoprocess, och slutligen reflekterar de över hela processen, genom att skriva färdigt sitt församlingsprojekt. Poängen med allt detta skrivande är att få syn på det som var före varje predikan, vad som hänt genom predikan och processen kring den, och ta med det de blivit medvetna om i predikoarbete in till nästa predikan, och så vidare. I den slutliga rapporten diskuterar de egen process i förhållande till sitt syfte och sin teori. Detta är ett hårt arbete. På något sätt verkar vi som präster vara mycket ovana vid att reflektera över eget arbete, att gå från en beskrivande nivå, till en analytisk nivå, vilket återspeglar en process där teori och praktik flätas samman. Det viktigaste är inte huruvida de fick rätt i sina försök eller inte, utan hur de reflekterar över vad som hände, vad, hur, varför och "AHA: s". Projekt rapporten diskuteras sedan i handledningsgruppen vid kursdagarna följande sommar.

Församlingsgrupperna består av personer som på något sätt relaterar till problemet som utforskas. De kan vara konfirmander, föräldrar, eller personer i en viss ålder, eller bara kvinnor eller bara män, eller bara en "genomsnittlig" blandad församling. Gruppen fungerar som samtalspartner, stödgrupp och responsgrupp för deltagaren. En fråga som de måste svara på är "Vad händer i dig, vad känner eller erfar du under predikan?" Den andra frågan är "Vad hörde du?" Eller "Vad stannade kvar hos dig?" Dessa frågor är sammanflätade, naturligtvis, men tillsammans visar de ofta att det vi hör och erfar hör ihop. Den känslomässiga delen av

Kvalificerad fortbildning i predikan

detta är viktigt. Tidigare predikningar har setts som händelser för huvudet, och känslor har setts som irrelevanta. Upplevelsen i den här kursen är att det vi hör och det vi känner hör ihop. Vi har märkt att det ofta är svårt för deltagarna i församlingsgrupperna att se hur, men med tiden detta blir lättare. Varje projekt kan också ha mer specifika frågor kopplade till fokus för projektet, till exempel "Vilka bilder av Gud hörde du"? eller "Hur upplevde du kroppsspråk?" eller "Var det någonstans i berättelsens drama som tog tag i dig eller där du förlorade dig och varför?" De grundläggande frågorna i allt detta är "Hur fungerade den kommunikativa händelsen?" "Vad hände?"

Hermeneutik förtroende, lekfullhet och misstänksamhet

När programmet startade i mitten av 1990-talet fanns det en stor lättnad bland deltagarna att tala om tolkning och hermeneutik i förhållande till det homiletiska arbetet att predika. Idag, i ett postmodernt eller ett post-sekulärt sammanhang, är det mer självklart att det inte finns en enda sanning som predikanten har att extrahera och leverera, självklart åtminstone för predikanterna. Men moderna, pre-moderna och postmoderna världsbilder verkar samexistera i den gudstjänstfirande församlingen, liksom inom oss predikanter. Detta gör inte den homiletiska uppgiften lättare.

Vi försöker ge utrymme för glädje att utforska det "överskott av mening" som ryms i bibeltexter. Kreativt skrivande är ett sätt att göra detta, samt att delta i andra former av kommunikation, såsom teater, konst eller musik. Vi har märkt att det finns en hel del rädsla, brist på självförtroende och trötthet bland predikanter i förhållande till predikan, och det blockerar förberedelseprocessen. Nya verktyg kan hjälpa, så att de kan lyssna på Andens vind, utan att först bestämma vad som ska predikas eller lyssna på kritik inuti sig själva. Det finns ett lekfullt förhållande i den bibliska texten i kursen, men också en misstänksamhet. I denna hermeneutiska spänning kan något hända som öppnar upp nya vägar för att predika. När vi kämpar tillsammans med de luckor, värderingar, föreställningar, ideologier, underströmmar, maktstrukturer, samt nåd och välsignelser, både i text och liv, väcks något. Vi arbetar med denna spänning under hela kursen. Deltagarna utmanas genom att diskutera hur man predikar om etik, sociala frågor, i svåra sociala sammanhang, och även att predika profetiskt. Hur kan vi göra detta utan att bli moraliserande och lägga på tunga bördor på lyssnarnas axlar? Det är Kristi nåd som gör oss fria, inte hög moral, och ändå är vi sociala varelser. Förkunnelse kan inte komma uppifrån eller från oss som åskådare, utan växa fram i mötet mellan predikanten och lyssnaren. Förkunnelse har att göra med levd erfarenhet, livserfarenhet med och/eller utan Gud. Vi tar alltid ställning när vi predikar, vare sig vi vet det eller inte. Vi försöker att uppmuntra deltagarna att bli mer medvetna vad det innebär att Kristus står där tillsammans med oss, framför oss och med oss alla, och i slutändan är det allt som betyder något.

Slutord

Nåden är viktigt, likaså bönen. Vi träffas varje dag för morgon- och aftonbön, och under kurstillfällena firas också massa flera gånger. Dessa tillfällen ger utrymme för Guds nåd. Det är också vår erfarenhet att under dessa år har Andens, Kristi andedräkt, skapat, helat, befriat, utmanat och gett växt för alla deltagare. Och för detta är vi som jobbar med Kvalificerad fortbildning i predikan mycket tacksamma.

Denna text skrevs ursprungligen av de tidigare kursledarna Carina Sundberg och Tina Johansson och har reviderats av nuvarande kursledare Johan Svedberg, mars 2023